

Indische adel

Indische adel

De koloniale lotgevallen van
de Indische familie Van Braam

Egbert Fortuin

WALBURGERS

Dit boek is mede tot stand gekomen dankzij financiële steun van de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, Stichting dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds en de Stichting 'De Gijselaar-Hintzenfonds' en met hulp van Cline Communicatie.

Omslagontwerp en opmaak binnenwerk: Marco Bolsenbroek, Prezns
Omslagbeeld: De familie Van Braam bij het graf van jhr. Johannes Marius van Braam en Pantes (1911). Foto afkomstig uit privébezit.

ISBN 978 94 6456 313 9
E-ISBN 978 94 6456 314 6
NUR 691/694

© 2024 E. Fortuin / 2024 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Inhoud

Voorwoord 7

Zaken vooraf 10

Koloniale terminologie 10

Bronnen en fragmenten 13

Kaarten 14

I Stamvader Aegidius van Braam: van banneling tot jonkheer (1758-1822) 17

1. Afkomst en jeugd Aegidius 18
2. Aegidius' echtgenote Sophia Henrietta Thierens 21
3. De weg omhoog: de eerste carrièrestappen van Aegidius 24
4. De weg omlaag: de verbanning en de eerloosheid 26
5. Rehabilitatie en herstel van eer 30
6. Verheffing in de adelstand 'zonder blaam' 32
7. Laatste deel van zijn leven als gepensioneerd viceadmiraal 36

II Indisch avontuur (1822-1864) 41

8. Vertrek van het gezin Van Braam naar Nederlands-Indië 42
9. De broers Jan en George en hun huishoudster 57
10. Buitenechtelijke erkende kinderen van de Nederlandse adel 63
11. Schandaal: huwelijk met een huishoudster 67

III De weduwen van Jan en George en het leven zonder man (1858-1896) 81

12. Moeder Pantès op een zijspoor 81
13. Louise Boo: van weesmeisje tot douairière 91

IV De kinderen van Jan: worsteling met status en kleur in een veranderende wereld (1864-1920) 101

14. Sophia en Maria: echte Indische dames 103
15. Jan II, George Marinus, Leo en Paul: donkere jonkheren Van Braam in veranderende tijden 116

V	De kinderen van George: tempo doeloe in Batavia (1858-1934)	127
	16. Helena: huwelijk binnen de adel	132
	17. Elisabeth: de familie Du Puy en de Indische elite	136
	18. Aegidine en Hermien: rommelige familiebetrekkingen	148
VI	Donkere adel in Nederlands-Indië	157
	19. Indische adel	157
	20. De Van Braams: ‘vergulde bedelaars’?	173
VII	Indo: de nazaten van de adellijke Van Braams (1900-1942)	183
	21. Gezin Jonkheer Jan II van Braam: familietraditie	185
	22. Gezin jonkheer George Marinus van Braam: toch nog goed terechtgekomen	190
	23. Gezin jonkheer Leo van Braam: naar het weeshuis	195
	24. Avontuur en overleven	199
VIII	Oorlog zonder einde voor de Van Braams (1942-1949)	209
	25. Wel of niet het kamp in	210
	26. Bevrijding, revolutie en ‘bersiap’	218
	27. Nog meer oorlog	227
	28. Gaan of blijven: Indonesië of Nederland	233
IX	In Nederland (1949-1964)	245
X	Slotwoord	249
	Verantwoording	255
	Dankwoord	289
	Noten	291
	Personenregister	303
	Register van plaatsnamen	314
	Zakenregister	316
	Stambomen	320

Voorwoord

Voorwoord

Op de voorkant van dit boek staat een foto van een donkere familie uit Nederlands-Indië. Serieus kijken de mensen naar de lens van het fototoestel. De meesten van hen hebben de witte kleding aan die rond 1900 werd gedragen door de Europese bevolking van Indië. Afgebeeld is ook jonkvrouw Sophia van Braam (getrouwd Van Minkelen), het laatste adellijke lid van de Indische familie Van Braam. Zij is de enige die op de foto een donkergekleurde jurk aan heeft. Ze stierf in 1939. Toch was zij niet, zoals soms wordt beweerd, het laatste lid van haar familie, want niet-adellijke nazaten van de familie Van Braam wonen ook tegenwoordig nog in Nederland. Zo'n nazaat is Hetty Henriëtte van Braam, de moeder van mijn partner Aschwin. Hetty werd geboren in Semarang op 28 december 1949. Net op de dag voor haar geboorte had Nederland de onafhankelijkheid erkend van Indonesië. Voor de Indische familie Van Braam, die al generaties lang in Nederlands-Indië had gewoond, moet dit een belangrijk kantelpunt zijn geweest. De koloniale samenleving waarin zij waren opgegroeid en de oorlog die had geleid tot de onafhankelijkheid van Indonesië waren nu definitief verleden tijd. Voor de meesten brak niet lang erna in Nederland een nieuw, onzeker bestaan aan. Maar hoe had hun leven eruit gezien in Nederlands-Indië? Hoe kon het eigenlijk dat de familie van adel was geweest,

maar deze adeldom ook weer was kwijtgeraakt? En waarom werd daar binnen de familie niet meer over gesproken?

Dit zijn allemaal vragen die pas veel later bij me opkwamen. Mijn kennismaking met de Indische cultuur waren allereerst het eten, de aansporing om nog meer te eten ('Ga maar scheppen!'), de gastvrijheid en mijn partners moeder die niet vraagt 'Hoe gaat het?' aan de telefoon maar 'Al gegeten?' en graag uitgebreid Indische recepten bespreekt als *conversation topic*. Over de Indische afkomst van mijn partner dacht ik nooit echt na. Toch was men er in de familie wel mee bezig. De vader van mijn partner, Rinus Stam, voerde met zijn zwager Robert van Braam uitvoerige gesprekken over de stamboom van de familie. Die gesprekken gingen over geboortedata, geboorteplekken met voor mij exotische namen als Soerakarta, Klaten en Bojolali, en hoe de stamboom in elkaar zat. Wie waren nou precies al die Indonesische voormoeders binnen de familie? En hoe zat het nou met de adellijke afkomst ervan? Of moet ik zeggen *vermeende* adellijke afkomst? Die afkomst was nogal duister vanwege het gebrek aan geboorte- en huwelijksakten uit Indonesië, maar ook het zwijgen erover tegen hun kinderen door de inmiddels overleden oudste generatie die naar Nederland was gekomen. Zij waren te veel getroebleerd geraakt door de Tweede Wereldoorlog en de onafhankelijkheidsoorlog erna. Het bekende Indische zwijgen maakte het moeilijk om erachter te komen hoe de familiegeschiedenis nu precies in elkaar zat. Op enig moment verscheen er bij de ouders van mijn partner een familiewapen Van Braam aan de muur. En er bleken toch oude documenten, foto's en andere dingen die een adellijke afkomst suggereerden te zijn opgediept uit lades waar ze lange tijd in het duister hadden liggen te verstoffen.

Mij leek die adellijke afkomst overigens nogal vergezocht en een typisch geval van *wishful thinking*. Ik heb wel eens geïnformeerd naar de beroepen van de adellijke overgrootvader Van Braam van mijn partners moeder en van haar grootvader Van Braam, en dat waren respectievelijk administrateur, boekhouder en tuinemployé. Ik vond deze beroepen, en dan vooral het beroep van tuinman, weinig typisch voor adellijke mannen. Had een adellijke man niet eerder zelf een tuinman? En het lag toch ook niet voor de hand dat een man met een adellijk predicaat de administratie deed of de boekhouding? Dit was duidelijk het vooroordeel van een leek uit Nederland, die niet weet dat een 'tuin' een plantage is, een tuinemployé iemand die werkt als manager op de plantage en dat een administrateur de directeur is van zo'n plantage. En het was ook duidelijk de inschatting van iemand die niets weet van de koloniale geschiedenis van Nederlands-Indië, waar Indo-Europese mannen, Nederlandse mannen met Aziatisch bloed, sneller terecht kwamen in lager geschoolde kantoorbanen als boekhouder, ongeacht of ze van adel waren of niet.

Maar hoe kan het dan dat de familie Van Braam het adellijke predicaat jonkheer/jonkvrouw verloren had? Was het, zoals sommige familieleden zeiden, discriminatie? Of was het, zoals anderen zeiden, een bewuste eigen keuze? En hoe verhiel hun verhaal zich tot dat van andere adellijke families in Nederlands-Indië? Wat waren dat voor families en hadden die een vergelijkbaar verhaal als de Van Braams? Dat was het begin van mijn zoektocht.

Er is geen groot familiearchief bewaard gebleven van de Van Braams. Helaas zijn door de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië niet alleen de archieven van de burgerlijke stand in plaatsen waar Van Braams en hun nazaten woonden vernietigd, maar ook veel van hun eigen spullen waaronder brieven, oude documenten, foto's en schilderijen. Bovendien ging veel informatie verloren door de min of meer gedwongen komst naar Nederland. Het lag bij het pakken van de hutkoffer niet direct voor de hand om oude brieven, foto's en documenten die de oorlogen hadden overleefd, mee naar Nederland te nemen. Daarom moest ik op zoek naar kleine stukjes informatie en op basis van die puzzelstukjes beetje bij beetje het familieverhaal zien te reconstrueren. Aan het begin waren er vooral veel vragen, maar stukje bij beetje vielen veel dingen toch op hun plek. En zo kon ik het verhaal reconstrueren dat eind achttiende eeuw begint bij Aegidius van Braam en eindigt in de jaren vijftig van de twintigste eeuw.

De zoektocht naar de familiegeschiedenis en de familiegeheimen bleek te voeren naar de hogere kringen van Nederland in de achttiende en negentiende eeuw en naar de apartheidspolitiek van Nederlands-Indië in de koloniën. Een wereld ging open van kolonialisme, avontuur, rijkdom, maar ook van wreedheid, slavernij, racisme, de rol van huidskleur, en verdriet en weemoed naar vroeger. Van witte en donkere jonkheren en jonkvrouwen en van Indonesische vrouwen uit de familiestamboom, die soms wel en soms niet getrouwd waren met hun man, maar wel altijd een hoofdrol speelden in de familie verhalen.

De neerslag van mijn zoektocht staat in dit boek. Het beschrijft de familiegeschiedenis van de adellijke familie Van Braam en hun nazaten en ook van andere Indische adellijke families. Maar het is bovenal het verhaal van het Indisch worden en het verkleuren van een familie van stand. Het kader waarbinnen ik deze familiegeschiedenis heb geschreven is dat van de *global microhistories*. De macrogeschiedenis helpt het leven van individuen beter te begrijpen omdat de historisch-sociale context waarbinnen levensgeschiedenissen zich afspelen ook licht werpt op individuele gebeurtenissen. Tegelijkertijd kunnen de levensverhalen die ik in mijn boek bespreek, de microgeschiedenissen, de kennis van de macrogeschiedenis verdiepen en soms ook nuanceren.

Zaken vooraf

Koloniale terminologie

Een belangrijk deel van dit boek gaat over Nederlands-Indië, het huidige Indonesië. Ik gebruik plaatsnamen zoals die tijdens de koloniale tijd gebruikt werden. De reden daarvoor is dat ik de lezer wil meenemen naar het verleden en dus ook de namen gebruik van toen. Zo spreek ik in de meeste gevallen over Batavia en niet over Jakarta, zoals deze stad tegenwoordig heet. Een ander voorbeeld is Meester Cornelis, een stadsdeel van Batavia en later zelfstandige gemeente, dat nu Jatinegara heet. Ook schrijf ik 'Bojolali', en niet 'Boyolali' zoals de Indonesiërs de naam van dit stadje tegenwoordig spellen.

In dit boek spelen ras, afkomst, religie en status een cruciale rol. Om de betekenis te begrijpen van woorden die naar bevolkingsgroepen verwijzen in Nederlands-Indië is de maatschappelijke en juridische context waarin deze woorden werden gebruikt van groot belang. Tot 1854 was het voornaamste verschil dat tussen christenen en niet-christenen. De overheid besloot midden negentiende eeuw echter een ander systeem in te voeren. Volgens het regeringsreglement van 1854 werden de bewoners van Nederlands-Indië onderverdeeld in twee hoofdgroepen: *inlanders* (de inheemse bevolking) en met hen gelijkgestelden, zoals Arabieren en Chinezen, en *Europeanen* en met

hen gelijkgesteld. Iedere bevolkingsgroep had zijn eigen rechtssysteem, waarbij duidelijk was dat de Europeanen de bovenliggende partij waren. Er werd dan ook veel gesproken over de overheersers, de Europeanen, en de overheersten, de Aziatische bevolking.

Hoewel de indeling in bevolkingsgroepen raciaal lijkt, was dat niet geheel het geval. De *Europeanen* bestonden niet alleen uit witte christelijke mensen die twee Europese ouders hadden en misschien net uit Nederland in Nederlands-Indië waren aangekomen. Ze bestonden ook uit kinderen die één Europese ouder hadden, meestal een vader, en een inheemse of Aziatische ouder, meestal de moeder, die door de Europese ouder (vader) waren erkend. Zulke kinderen die er qua uiterlijk in ieder geval deels Aziatisch uitzagen, kregen dan toch de status van Europeaan en werden in principe Europees opgevoed. Dit waren dus Europeanen met een deels inheemse (Aziatische) achtergrond. Door de wetgeving van 1854 kon het dus voorkomen dat binnen hetzelfde gezin het ene kind Europees was, want erkend door de Europese vader, en het andere kind inlands, want niet erkend door de vader. In dat laatste geval kon het zo zijn dat dit kind bij zijn of haar Indonesische moeder opgroeide zonder contact met de Nederlandse vader, maar het kon ook zijn dat het kind later werd erkend en zo alsnog Europees werd. Omdat de status van Europeaan van generatie op generatie kon worden doorgegeven, kon iemand juridisch gezien Europeaan zijn terwijl hij of zij alleen ver weg in het voorgeslacht een Europese voorouder had. Tegelijkertijd kon iemand er Europees uitzien maar toch inlander zijn, omdat de Europese vader het kind niet had erkend.

De term die ik gebruik voor de Europeanen van gemengd bloed is Indo-Europees of Indo-Europeaan, ofwel Indonesische Europeaan. Deze term kwam pas in het laatste kwart van de negentiende eeuw in zwang. Voor die tijd werden andere termen gebruikt om de bevolking van gemengde afkomst aan te geven, al dan niet met een negatieve bijklank: *nonna* (Indo-Europese vrouw), *sinjo* (Indo-Europese man), *liplap* (Indo-Europese man; een vrouw was een *lippertje*), *bruine*, *zwartje*, etc. Zeker als we verder teruggaan in de tijd werd er echter helemaal geen bijzondere term gebruikt voor de Indo-Europese bevolking, omdat ras er niet of minder toe deed en religie van doorslaggevend belang was, hoewel soms wel een opmerking werd gemaakt over kleur, bijvoorbeeld over vrouwen die ‘een weinig bruin uitgevalen [zijn]’.¹

Met betrekking tot de term Indo-Europees of Indo-Europeaan is een nuancering op zijn plaats. De term werd tijdens de koloniale tijd niet gebruikt voor Europeanen die in Nederlands-Indië woonden en alleen vele generaties terug een Aziatische voormoeder hadden. Zij werden niet als In-

do-Europees beschouwd, bijvoorbeeld omdat ze er niet Aziatisch uitzagen, of omdat ze zich daarnaast heel ‘Hollands’ gedroegen. Zelf zagen ze zich ook niet als Indo-Europees.

Andere termen die ik in dit boek gebruik zijn de volgende.

Indo: dit is een afkorting van Indo-Europeaan, die aanvankelijk vooral een negatieve connotatie had omdat die bijvoorbeeld door witte Nederlanders vooral werd gebruikt voor de veelal arme en laagopgeleide Indo-Europeanen. Later kreeg de term ook de bijklank van een geuzennaam, bijvoorbeeld rond 1930 in Nederlands-Indië.

Totok (blanda): Maleis voor ‘volbloed Hollander’. Zo werd in Nederlands-Indië iemand met twee witte (blanke) ouders en voorgeslacht genoemd. Als nuancering: in Nederlands-Indië woonden mensen die geen Aziatische voorouders hadden, maar wel al generaties lang in Nederlands-Indië gevestigd waren, en ook de gebruiken en de cultuur van Nederlands-Indië hadden overgenomen. Hoewel ze strikt genomen *totoks* waren, werden zij meestal niet als zodanig gepercipieerd. Zij werden wel als Indisch gezien.

Indisch: Deze term (bijvoeglijk naamwoord) gebruik ik om te verwijzen naar datgene wat met Nederlands-Indië te maken heeft. De term ‘Indisch’ kan zo verwijzen naar iemand die Indo-Europees is, dus van gemengd bloed (bijvoorbeeld ‘een Indische dame’ of, ouderwets, ‘een Indischman’), maar ook naar iemand die onderdeel was van een langer in Nederlands-Indië verblijvende witte familie die zich cultureel met dat gebied verbonden voelde. Ook *totoks* uit Nederland die langer in Nederlands-Indië verbleven en niet meer teruggingen naar Nederland, de zogeheten ‘blijvers’, konden ‘verindischen’ en onderdeel worden van de Indische culturele habitus. Tegenwoordig wordt term vaak gebruikt voor mensen met een deels Aziatische achtergrond vanwege hun band met Nederlands-Indië.

Indonesisch: deze term gebruik ik om te verwijzen naar dingen, mensen, etc. in relatie tot de staat Indonesië. Voor de onafhankelijkheid van dat land werd voor de inheemse bevolking meestal de term inlander gebruikt (als verzamelterm) of specifiekere termen als ‘Javaan’ of ‘Chinees’. De term ‘Indonesiër’ raakte vanaf 1900 in gebruik, dus al voordat Indonesië in 1949 daadwerkelijk onafhankelijk was geworden. In dit boek gebruik ik de term soms ook om de Aziatische bevolking van Nederlands-Indië aan te duiden. Ik gebruik daarnaast ook de toen gebruikelijke termen ‘inlander’ of ‘inlands’. Een enkele keer zet ik die tussen aanhalingstekens om aan te geven dat het gaat om een term die hoort bij de vroegere koloniale context.

Bronnen en fragmenten

Dit boek over de Indische familie Van Braam is gebaseerd op uitgebreid bronnen- en literatuuronderzoek (zie verantwoording aan het eind). Om de leesbaarheid te vergroten, zijn noten met extra informatie zoveel mogelijk achterwege gelaten. In het geval van citaten is in de eindnoten altijd een referentie opgenomen.

In dit boek heb ik gebruikgemaakt van brieven. Bij brieffragmenten uit de achttiende eeuw en het begin van de negentiende eeuw heb ik soms gekozen voor een hertaling om de leesbaarheid te vergroten.

Kaarten

Kaart 1: Java negentiende eeuw.¹

- Legenda Midden Java:**
1. Semarang
  2. Oengaran tempelcomplex
  3. Ambarawa
  4. Salatiga
  5. Ampel
  6. Magelang
  7. Bojolali
  8. Soerakarta (Solo)
  9. Klaten
  10. Jogjakarta

Kaart 2: Uitsnede Midden-Java (inclusief Vorstenlanden).²